

НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ПО
ОБЩЕСТВЕНО ЗДРАВЕ И АНАЛИЗИ
Изх. №: 20
Вх. №: 8311/19-02/2024

Становище за ОНС „Доктор“

До Председателя на Научно жури,

Определено със Заповед № РД-20/15.01.2024г.

На Директор на НЦОЗА – София

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Лидия Илиева Христова, дм

доцент в Катедра „Трудова медицина“ към Факултет по обществено здраве
проф. д-р Цекомир Воденичаров, дмн при Медицински университет – София

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
„доктор“

професионално направление - 7.1. „Медицина“

научна специалност: „Хигиена“

Автор: Ралица Ивайлова Стоянова

Форма на докторантура: самостоятелна подготовка

Научна организация: Национален център по обществено здраве и анализи,
отдел „Здраве при работа“, дирекция „Обществено здраве и здравен риск“

Тема: Стрес и работоспособност при специалисти здравни грижи в
болничната помощ

Научен ръководител: доц. Катя Вангелова, дб

I. Общо представяне на процедурата и докторанта

Представеният от Ралица Стоянова комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА – София.

Докторантката е приложила 6 Публикации и 6 материала от участия в научни форуми у нас (1) и в чужбина (5).

II. Кратки биографична данни за докторанта

Ралица Ивайлова Стоянова е родена на 21.04.1985 г. Завършва висшето си образование в Софийски университет “Св. Климент Охридски”, в Биологически факултет, през 2008 г. като бакалавър по молекулярна биология, а през 2009 г., като еколог – магистър по опазване на природната среда. Участвала е в семинар „Светлина, здраве и сменна работа” през 2016 г., организиран от Федерален институт за безопасност и здраве при работа Дортмунд, Германия. Преминала е обучение през 2017 г. на тема „Методика на научно-изследователския процес”, а през 2021 г. семинар „Укрепване на защитата на здравните работници в отговор и при възстановяване от COVID-19“ в Национален център по обществено здраве и анализи, София. През 2022 и 2023 г. е участвала последователно в онлайн семинари и конференция на теми: “Pre-briefing session 1 of 2 – WHO Guideline & WHO ILO Policy Brief on Mental Health at Work”; “Psychosocial risk in (un)expected places” и “Work-Related Psychosocial Determinants On Mental Health. Участвала е в съвместен проект на СЗО и НЦОЗА, София, през 2023 г. на тема: „Разпознаване и превенция на бърнаут синдром“.

III. Актуалност на тематиката и на поставените цели и задачи

Актуалността на темата се определя от значимостта на стреса при работа, втория по разпространение здравен проблем след мускулно-скелетните

оплаквания; причина за над 50 % от трудозагубата дни в Европейския съюз, за презентизъм и повишен травматизъм. Приблизително половината от работещите европейци, приемат стреса за обичайно явление на своето работно място. Високите нива на стрес при специалистите здравни грижи са детерминирани от редица психосоциални рискове като: сменен и нощен труд, дълги работни часове, извънреден труд, физическо натоварване, емоционално напрежение, липса на подкрепа от колеги и ръководители, заплахата от насилие, които допринасят за големия брой психосоматични оплаквания.

Целта е формулирана конкретно и ясно, а именно: „Оценка на стреса и работоспособността и детерминиращите ги професионални рискови фактори при специалисти здравни грижи в болничната помощ на гр. София“. Във връзка с нея са предвидени пет задачи. Те са насочени не само към определяне на субективната оценка за условията на труд и проследяване на свързани с труда психосоциални рискове и ресурси, но и към оценка на емоционалното и физическо изтощение, и психосоматичните оплаквания при основните професионални групи (медицински сестри, акушерки, медицински лаборанти) в различен вид болнични заведения.

До настоящият момент не е правена обективна оценка на стреса, чрез индикатора кортизол, проследявайки неговите концентрации в слюнка в динамиката на работния ден, както и оценка на работоспособността и детерминантите ѝ, чрез индекса на работоспособност, разработен от Финландският институт по здраве при работа, поради което дисертационния труд на Ралица Стоянова е с научна стойност и голямо практическо приложение.

IV. Познаване на проблема

В литературният обзор са използвани 172 източника, от които 14 на кирилица, подредени по азбучен ред на авторите. Информацията е отлично синтезирана, от което личи доброто познаване на материята и професионалната зрялост на

докторантката. Представени са терминологията, моделите на професионалния стрес, психосоциалните и професионални рискови фактори на проучвания контингент. Подробно е описан механизма на стрес – реакцията, както и корелациите на здравните работещи изложени на високо натоварване и хроничен стрес и промените в стресовите биомаркери (кортизол и sAA). В обзора детайлно е описано влиянието на стреса и сменната работа върху здравето на работещите, както и концепцията за работоспособността. В заключението докторантката прилага основателни аргументи за избора на разработваната тема.

V. Методика на изследването

Настоящото проучване обхваща 1811 специалисти здравни грижи, работещи в 19 болници в град София. Представени са данни от анкетна карта, базирана на кратката версия на Германския инструмент за анализ на стреса при здравни специалисти, за субективната оценка за здраве, психосоматичните оплаквания, както и колко често здравните специалисти са се чувствали емоционално и физически изтощени през последните 4 седмици (SHORT COPSOQ II). Добавени са въпроси от докторантката, за работа с висок темп и напрежение и при необходимост от поддържане на постоянна концентрация, както и за проблеми в семейния живот свързани с професионалните задължения.

Проследена е концентрацията на кортизол в слюнка на група от 48 болнични медицински сестри работещи в интензивен сектор и клинични отделения, чрез ELISA китове (ELISA кортизол в слюнка EQ 6141-9601 S) на Euroimmun, Германия. В часовете на пробовземане е извършено и анкетно проучване за оценка на стрес, сънливост и умора на проучваната група здравни специалисти.

Използван е надежден и информативен инструмент „Индекс на работоспособност“, за сравняване на резултатите между различните професионални групи и популации и разработване на мерки за поддържане и подобряване на работоспособността.

За въвеждане на данните и обработка на резултатите е приложен статистическия пакет SPSS 23.0. За статистически анализи са използвани ANOVA, χ^2 , стъпков множествен регресионен анализ, корелационен анализ.

Подробното описание на методите свидетелстват за уменията и опита, който Ралица Стоянова е придобила при разработването на дисертационния труд. Подбраните статистически методи за анализ на данни са подходящи и изцяло съобразени с поставените задачи.

VI. Характеристика, резултати и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран съгласно изискванията и е написан на 141 стандартни страници, онагледен с 30 фигури и 31 таблици, като включва: титулна страница, съдържание и използвани съкращения – 5 стр.; литературен обзор - 25 стр., включващ 2 фигури; цел и задачи – 1 стр.; контингент и методи от 7 стр. и 2 таблици; резултати и обсъждане - 73 стр., богато илюстрирани с 29 таблици и 28 фигури; изводи – 2 стр.; научно – теоретични и приноси с приложен характер - 1 стр.; литература - 16 стр.

Постигнатите резултати са представени в съответствие на изпълнение на поставените пет задачи за постигане на поставената цел, като последователно се обсъждат получените резултати.

Авторът установява, че медицинските специалисти определят здравето си като добро или много добро, но отбелязват сравнително висок брой психосоматични оплаквания, като най-честите са тревожност, умора, проблеми с паметта, болки в гърба и проблеми със съня. Проследвайки кортизола, като биоиндикатор на стреса, се потвърждават данните за високи нива на стрес при медицинските сестри. Индекса на работоспособността, установява отлична и добра работоспособност при специалистите здравни грижи (71.9 %), по-висок при акушерките (82.5 %) и лаборантите (79.8 %). Дефинирани са определящите работоспособността фактори: субективна оценка за здраве, проблеми в

семејството, емоционално и физическо изтощение, подкрепа от колеги и трудов стаж.

При обсъждането докторантката прави задълбочен анализ на получените резултати и съпоставя с публикуването по темата от други автори. Изводите отразяват напълно получените резултати. Текстът на дисертационният труд е написана на аналитичен език, с логическа и смислена връзка между отделните части, а библиографията е с достатъчно данни за цитираните публикации.

VII. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите с научно - теоретичен и научно – приложен характер са добре формулирани.

VIII. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Докторантката представя общо 6 публикации, 5 в реферирани списания и една с IF. Ралица Стоянова е първи автор в 4 от публикациите, втори в 2 и трети в една статия. Общо цитирания 4, от които 2 в Scopus. Участие в 6 научни форума, от които 4 в чужбина и 2 у нас. Публикациите и участията в научните форуми, отразяват резултатите от извършеното проучване на Ралица Стоянова.

IX. Лично участие на докторантката, оригиналност и автентичност на дисертационния труд.

Оригиналността на дисертационният труд се потвърждава от използваните за пръв път в Р.България: индекс на работоспособност за оценка на работоспособността на специалистите по здравни грижи; както и проследяване на нивата на кортизол в слюнка при медицински сестри по време на дневна и нощна смяна, за потвърждаване на субективната оценка за високи нива на стрес.

X. Автореферат

Авторефератът е 32 стр. и е онагледен с 5 таблици и 9 фигури. Структуриран е правилно, спрямо изискванията на съответните правилници и отразява основните резултати постигнати в дисертацията.

XI. Критични забележки и препоръки

Нямам съществени забележки към представения дисертационен труд, който е разработен в добър стил. Едната от препоръките ми е относно описанието на професионалните рискови фактори в здравеопазването и по точно в раздел физически фактори, не е уместно подхлъзването, спъването и падането, да са включени към тази група рискови фактори. В дизайна на проучването, липсва информация за времето на изпълнение на извършените задачи. В някои от текстовете се забелязва неправилно членуване.

Тези забележки не променят същността и значимостта на дисертационния труд.

XII. Лични впечатления

Не познавам лично докторантката Ралица Ивайлова Стоянова.

XIII. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

За популяризиране на резултатите от дисертационния труд на по - широк кръг специалисти е уместно да се издаде труда в монография, за да се използват за трудовомедицинската практика научните и научно – приложни приноси на дисертационното изследване.

XIV. Заключение

Дисертационният труд на Ралица Ивайлова Стоянова разглежда много актуален проблем в съвременната трудова медицина. Постигнатите научно, научно – приложни и приложни резултати, представляват оригинален принос за

прилагането на научно-обосновани мерки за превенция на риска, свързан с психосоциалните рискове, стреса и разпространението на бърнаут синдрома.

Трудът отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Р. България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на (ППЗРАСРБ) и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в НЦОЗА – София.

Дисертационният труд показва, че докторантката Ралица Ивайлова Стоянова притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност „Хигиена“, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради, гореизложеното убедено давам своята **положителна оценка** на представените за рецензиране дисертационен труд с постигнатите резултати и приноси, автореферат, публикации, участия и научни форуми и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „Доктор“** на Ралица Ивайлова Стоянова по професионално направление 7.1. „Медицина“ по научната специалност „Хигиена“.

16.02.2024 г.

Изготвил:

(доц.д-р Л.Христова, дм)